

ЗА НАРЕЧИЯТА *ВЕДНЪЖ* И *НЯКОГА* КАТО ИЗРАЗИТЕЛИ НА НЕОПРЕДЕЛЕНА ПРЕДХОДНОСТ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК И ФУНКЦИОНАЛНО-СЕМАНТИЧНИТЕ ИМ СЪОТВЕТСТВИЯ В ПОЛСКИЯ ЕЗИК

Лилия Иванова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Лилия Иванова. Наречия *веднъж* и *някога* как изразители на неопределено предшествование в българском языке и их функционално-семантически соответствия в польском языке

Наречия, выражающие предшествование, составляют одну из самых обширных и интересных групп наречий времени в болгарском и в польском языках. Внутреннее членение этой группы на более мелкие подразделения проводится в соответствии с семантическими особенностями данных наречий, и особенно в соответствии с их степенью удаленности от момента речи, причем границы между разными подтипами произвольные и не четкие. Наречия *някога* и *веднъж* являются представителями семантического типа наречий, выражающих предшествование, причем в рамках предшествования они выражают в более общем смысле неопределенное предшествование, которое также может быть интерпретировано как отдаленное предшествование. Здесь мы пытаемся исследовать их функцию как выразителей неопределенного предшествования, сопоставляя их с наречиями аналогичной семантики и функции в польском языке.

Ключевые слова: темпоральные наречия, семантические типы, предшествование, отдаленное предшествование, *някога*, *веднъж*

Lilia Ivanova. On the Adverbs *веднъж* and *някога* as Expressions of Indefinite Precedence in Bulgarian and their Functional-Semantic Correspondences in Polish

Adverbs expressing precedence constitute one of the largest and most interesting groups of temporal adverbs in Bulgarian and Polish. Internally, this group of adverbs is divided into smaller groups according to their semantic features and especially according to their degree of remoteness from the moment of speech, the boundaries between the different subtypes being arbitrary and not sharply drawn. The adverbs *някога* and *веднъж* are representatives of the semantic type of adverbs expressing precedence, and within precedence they express in a more general sense an indefinite precedence which can also be interpreted as remote precedence. Here we attempt to investigate their function as expressors of indefinite precedence in comparison with adverbs of similar semantics and function in Polish.

Key words: temporal adverbs, semantic types, precedence, remote precedence, *някога*, *веднъж*

Наречията, изразяващи предходност, представляват една от най-големите и най-интересните групи темпорални наречия в българския и полския език. Вътрешно темпоралните наречия се делят на по-малки групи в зависимост от семантичните си особености и най-вече според степента на отдалеченост от момента на изказване, като границите между отделните подтипове са условни и не са рязко очертани. Семантичните типове темпорални наречия в българския език са описани от Ст. Георгиев (Георгиев 1978), семантичните типове темпорални наречия в полския език са описани от Р. Гжегорчикова (Гжегорчикова 1974, 1975), а за темпоралните наречия в българския и полския вж. напр. Л. Иванова (Иванова 2015, 2020).

В тази статия ще разгледаме наречията *някога* и *веднъж* като изразители на неопределена предходност. Наречието *веднъж* принадлежи към две семантични групи наречия: към наречията за количество и степен (в първото си значение – ‘един път’) и към темпоралните наречия (във второто си значение – ‘някога’). Обект на интереса ни тук ще представлява единствено семантиката му на наречие, изразяващо темпорални отношения. Именно при това значение се открива семантична връзка с другото темпорално наречие, което също ще бъде обект на интереса ни в тази статия – „някога“. *Някога* и *веднъж* са представители на семантичния тип наречия, изразяващи предходност, а в рамките на предходността те изразяват в по-общ смисъл неопределена предходност, която при определени обстоятелства може да бъде тълкувана също като отдалечена предходност. Целта на статията е да набележим основните им функции в българския език, като акцентираме върху общия компонент в значенията им – неопределеността. В същото време ще бъдат набелязани и възможните функционално-семантични съответствия на двете наречия в полския език. Идеята за тази статия беше провокирана от изследването на Л. Н. Йорданская и И. А. Мелчук върху *однажды* в руския език, в което авторите описват семантичните и функционалните възможности на разглежданото наречие (Йорданская, Мелчук 2013). Много от техните наблюдения вдъхновиха и настоящото изследване, посветено на наречието *веднъж*. Материалът, въз основа на който се правят заключенията, е ексцерпиран от художествената литература.

Веднъж

Семантичната дефиниция на наречието *веднъж* е следната: 1. За еднократно извършено или извършвано действие – един път. 2. За действие, станало в миналото – някога, едно време (за тези и други допълнителни значения на наречието вж. <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/веднъж/>).

В тази статия ще фокусираме вниманието си върху начините, по които функционира наречието *веднъж* във второто си значение. Условно ще го означаваме като *веднъж*₂.

Според Ст. Георгиев наречието *веднъж*₂ се отнася към групата на наречията „с по-абстрактно значение“, при които ориентацията за предходност не включва като задължителен признак на ориентираност „момента на съобщението, а някакъв допълнителен момент в миналото“ (Георгиев 1978: 25), а самото наречие „има неопределително значение със засилен елемент на субстантивация като обобщение на конкретно съществувал събитиеен момент“ (пак там: 26).

Въз основа на ексцерпирания материал се стигна до наблюдението, че най-честите функционално-семантични съответствия на наречието *веднъж* в полския език са наречията *raz*, *kiedyś* и *pewnego razu*. *Raz* е лексема с множество значения в полския език. Употребена като наречие, в сходна употреба с българското наречие тя означава „w pewnej chwili, kiedyś“¹ (Речник 1981, т. III: 23). Наречието *kiedyś* от своя страна се определя по следния начин: „w czasie nieokreślonym, w przeszłości lub przyszłości (z odcieniem możliwości, niepewności)“² (Речник 1978, т. I: 912). Общата черта между *веднъж* и полските му съответствия *raz* и *kiedyś* е неопределеността в темпоралната ориентация. Отличаваща наречието *kiedyś* от другите две е темпоралната му насоченост, която може да бъде както към миналото, така и към бъдещето. Неопределеността в значението на *веднъж*₂ се отнася към адресата – времето, за което говорещият съобщава, не може да бъде идентифицирано за адресата или не е съществено. Тази неидентифицираност във времето определя като неизвестна или несъществена позицията на факта³ върху темпоралната ос:

Веднъж Стойко отиде да оре самичък.

Raz Stojko poszedł orać sam (ГК)

Не познаваш баща ми. **Веднъж** счупи диригентската си палка в главата на пианиста.

Ty nie znasz mego ojca. On **pewnego razu** złamał pałeczkę dyrygencką na głowie jakiegoś pianisty (БМ)

¹ Бълг. прев.: „в определен момент, някога“. Навсякъде в статията, ако не е отбелязано друго, преводът е мой – Л.И.

² Бълг. прев.: „в неопределено време, в миналото или в бъдещето (с отсянка на възможност, несигурност)“.

³ В тази статия „факт“ се използва по Л. Н. Йорданская и И. А. Мелчук като родово понятие, т.е. може да бъде „ситуация, събитие, състояние, действие, процес, отношение, свойство и т. н.“ (вж. Йорданская, Мелчук 2013: 25).

Съседът на Леваците, механик на парен гатер, попита **веднѣж** Опекунина [...] Mieszkający w sąsiedztwie mechanik z tartaku spytał **kiedyś** opiekuna Lewaczka [...] (ЙР)

Друг момент, на който следва да се обърне внимание, е, че наречие-то *веднѣж*₂ поради отнесеността си към миналия план не може да се съчетава с форми на сегашно време⁴. Ексерпираният материал показва неговата съчетаемост основно с форми на аорист. На този етап обаче ще се въздържим от по-детайлни заключения относно възможността за съчетаемост на това наречие с определени глаголни форми.

Степента на неопределеност като семантичен компонент определя и отдалечеността от момента на изказване, т.е. наречието *веднѣж*₂ не може да бъде използвано, когато става дума за кратък период назад в миналото. Въпреки споменатата основна характеристика на наречието *веднѣж*₂ – неопределеност относно времето, за което говорещият съобщава, прави впечатление, че когато има допълнителни указания относно момента, за който се говори, когато той е локализиран във времето, то е именно за да се акцентира върху отдалечеността на този момент в миналото:

W pierwszym miesiącu małżeństwa wszedł **kiedyś** zniecka do pokoju i zastał Różę stojącą przy oknie, zapatrzoną...

Веднѣж, още през първия месец след техния брак, той беше влязъл внезапно в първата им спалня и беше заварил Роза изправена до прозореца, потънала в съзерцание... (МК)

Л. Н. Йорданская и И. А. Мелчук отчитат три свойства, които трябва да са присъщи на референта на факта при употреба на наречието *однажды*₂ – факултативност (= непредсказуемост), повтораемост (= един от няколко/много възможни) и обикновеност (ординарност, неуникалност) (вж. Йорданская, Мелчук 2013: 36). По наши наблюдения тези заключения може да бъдат интерпретирани и приложени и към българския материал относно употребата на *веднѣж*₂. От една страна, това наречие не се съчетава с обичайни, неизбежни и предвидими факти, т.е. с такива, които неизменно настъпват по силата на някакви природни или други предсказуеми обстоятелства (**Веднѣж настъпи зима*; **Веднѣж на Иван започна да му расте брада*⁵). От друга страна, *веднѣж*₂ не се съчетава с всеки т.нар. факултативен факт. Друго условие е фактите да бъдат

⁴ Тук няма да бъдат вземани под внимание случаите на употреба в сегашно историческо време.

⁵ За повечето от примерите, демонстриращи невъзможна употреба, си служим с превода или подобна интерпретация на оригиналните примери от руски, предложени от Л. Н. Йорданская и И. А. Мелчук).

повторими, а не уникални по случването си, напр. **Веднъж Иван се обе си*; **Веднъж Ана се омъжи*⁶). Освен това фактът, който е обвързан с това наречие, трябва да изразява динамичен, а не статичен признак⁸, напр. невъзможно е: **Веднъж Иван беше нисък*.

Специфична особеност на *веднъж*₂ също така е, че не може да се употребява в изречения, свързани с реакцията на адресата, т.е. във въпросителни или подбудителни изречения.

Някога

Семантичната дефиниция на наречието *някога* е следната: 1. Преди неопределено време, в някакъв момент или период **от миналото**, без той да е точно определен. 2. След неопределено време, неизвестно кога **в бъдеще** (курсив мой – Л. И.) (<http://ibl.bas.bg/rbe/някога/>). От речниковото значение става ясно, че това наречие има непрецизирано, „разтегнато“ темпорално значение – отнася се както за миналото, така и за бъдещето. Тук с оглед на целите на статията ще обърнем внимание само на първото му значение, което ще се отбелязва като *някога*₁. В полския език най-точно съответствие на българското наречие *някога* е наречието *kiedyś*, което също така има „разтегнато“ значение с нюанс на неопределеност, отнасящо се както към миналото, така и към бъдещето (за речниковата дефиниция на *kiedyś* вж. по-горе). Пресечната точка между наречията *някога*₁ и *веднъж*₂ е елементът на неопределеност по отношение на времето на случване на действието, който внасят в изказването, но докато наречието *веднъж*₂ е насочено единствено към миналия план, то при *някога* като местоименно наречие, при което деиктичността е доминиращ признак, както стана ясно от семантичната му дефиниция, темпоралната даденост може да се отнася към различни посоки на последователността – предходност или следходност.

Подобно на наречието *веднъж*₂ заложената в природата на наречието *някога*₁ неопределеност се свързва и с отдалеченост от момента на изказване, за което свидетелства и друго функционално-семантично съответствие, което отговаря на първото значение на наречието *някога*, а именно за изразяване на отдалечена предходност. Това е наречието

⁶ Макар и теоретично повторяем, този факт все пак се възприема като уникален по случването си, защото не е регулярно повторяем.

⁷ Съществуват лексикални единици, чиято роля в изказването може да внесе промяна и да наруши неговата уникалност – въпрос, на който няма да се спираме тук.

⁸ Под динамичен факт се разбира събитие, процес, действие, актуално състояние. Под статичен факт се разбира постоянно свойство, постоянни отношения или състояния (вж. Йорданская, Мелчук 2013).

niegdyś с речниково значение „w przeszłości (zwykle odległej); kiedyś, dawniej“⁹ (Речник 1979: 333).

От ексцерпирания материал категорично се вижда, че семантичният компонент *отдалечена предходност* е ясно изразен в повечето примери с наречието *някога*, като тази характеристика е типична и за основната реализация на наречието *kiedyś* в полския език, както и без изключения за наречието *niegdyś*:

Юрталана си спомни – **някога**, когато беше малък, и той имаше такива копчета на ризката си.
Jurtałan przypomniał sobie, że **niegdyś**, gdy był mały, miał takie guziki przy koszulce (ГК).

Играл съм тук **някога** ...
Bawiłem się tu **kiedyś**... (ДТ)

Типичен контекст за наречието *някога* е действието или състоянието, характерно за отдалечения период, да контрастира с елемента „сега“, изразен експлицитно или подразбиращ се имплицитно:

Постъпката ти е признак на сила. **Някога** аз не уважавах това качество у хората и затова сега съм развалина.
Taki postępek dowodzi siły. **Niegdyś** nie szanowałam w ludziach tej cechy i dlatego źle skończyłam (ДД).

Аз вече те виждам, Пенко. Ти може да не си същият, но аз те виждам в себе си. То не е както **някога**, когато и моите очи бяха здрави, но...
Widzę cię teraz, Penko. Może widzę cię nie takim, jakim jesteś w rzeczywistości, ale widzę. Nie tak, jak **wtedy**, zdrowymi oczyma, ale... (ДТ)

Подобни наблюдения могат да се направят и за полските наречия *kiedyś* и *niegdyś*:

To jest jakiś zdeklasowany inteligent. Niepodobna zeń wydobyć, kim był **kiedyś**. Dziś rzeczywiście jest rzeźmieszkciem.
Някакъв декласиран интелегент. Невъзможно е да разбереш какъв е бил **някога**. Днес действително е бандит (ТДМ).

Cały jego organizm, **niegdyś** sprawny i uregulowany, uległ teraz rozprężeniu i wymagał troskliwej i wszechstronnej kuracji.
Целият негов организъм, **някога** в изправност и урегулиран, сега беше се разстроил и изискваше грижливо и всестранно лечение (ЙА).

⁹ Бълг. прев: „в миналото (обикновено отдалечено); някога, преди“.

По този начин при изразяването на темпоралната граница между две състояния се появява резултативно значение (особено ако глаголят е с пределна семантика): в резултат на естественото развитие на процеса непременно настъпва определено състояние, представено като факт. Именно в тези случаи най-характерна е употребата на перфект или на конклузивен аорист – вследствие на извършено и/или повтарящо се действие в миналото вършителят на действието придобива опит (вж. напр. Маровска 2005; Лакова 2009; Куцаров 1994, 2007):

Играл съм тук **някога** ...
Wawilem się tu **kiedyś**... (ДТ)

И още колко работи се говорят за тебе! С хайдути си ходил **някога**, с турци си се бил.
I jeszcze więcej gadają... Że podobno chodziłeś **swego czasu** z hajdukami na Turków (ДТ).

Това място **някога** е било една малка част от големия имот на Батраците.
Wyła ona **niegdyś** znikomą częścią wielkiego majątku (ГК).

Поради богатството на глаголни форми в българския език и интересния въпрос за функционално-семантичните им съответствия в полския език е от полза да се обърне внимание, че може да се потърсят закономерности в предпочитанията на дадена граматична форма към определени адвербиални и предложни изрази с темпорално значение. В обширната литература върху значението на перфектните форми се съобщава, че наречието *някога*, което създава представа за неконкретност на действието във времето, е едно от наречията, което представлява типичен контекст за перфектните (резултативните) форми (вж. Гугуланова 2001: 194). Както беше споменато по-горе, една от особеностите на перфекта и плюсквамперфекта от глаголи от несвършен вид е, че „действията се изказват без връзка с конкретното време на извършването им, т.е. като нелокализиращи във времето“, поради което често се съчетават с наречия и други елементи от контекста, които създават представа за неконкретност на действието във времето (ГСБКЕ, 1983: 319). Детайлни наблюдения относно връзката между разглежданите наречия и закономерностите при съчетаването им с определени глаголни форми следва да бъдат обект на отделно изследване и в тази връзка представените тук заключения имат предварителен характер и подлежат на прецизиране.

В същото време при употребата на полското наречие *kiedyś* се откриват редица примери, в които се акцентира единствено на неопре-

делеността, като се маркира просто момент в миналото, без да се уточнява дали е в отдалеченото минало. Същите случаи се наблюдават и при употребата на българското наречие *някога*₁, но според ексцерпирания от нас материал – значително по-рядко, което личи и от различните преводни съответствия на *kiedyś*:

- Kto to jest? Ja znam tego człowieka. Ja go na pewno **kiedyś** widziałem.
- Кой е този човек? Аз го познавам... Със сигурност съм го виждал **някога** (ТДМ).

Na szczęście, kelner był **kiedyś** lokajem u mego stryja w Podgórzanach. За щастие, келнерът **по-рано** е бил лакей у чичо ми в Подгужани (ЯИ).

Ale, niestety, mój przyjaciel na pewno by się nie spodobał księdzu. Zresztą ksiądz nawet z nim **kiedyś** rozmawiał w księgarni Gebethnera. Но, за съжаление, моят приятел сигурно няма да ви хареса, отче. Всъщност, вие **веднъж** разговаряхте с него в книжарницата на Гебетнер (ЯИ).

В същото време много често *някога*₂ се явява и в комбинация с имперфект – когато предишното състояние е представено като лично преживяно, а споменът за него е ясен:

Някога – той го помни – това кайначе беше голям бистър извор. Pamięta to źródółko jako wielkie i czyste **niegdyś** źródło (ГК).

Луис знаеше, че тия жени от средното съсловие, както и благородните девици, **някога** го отегчаваха и изпълваха с презрение. Luis pamiętał, że **niegdyś** owe kobiety ze średniej warstwy budziły w nim taką samą nudę i wzdargę jak szlachetnie urodzone dziewczęce (ДД).

По професия той бе лекар и в това дъждовно пролетно утро анализираше живота си със същата суровост, с която **някога** поставяше диагнози в парижката болница „Сен Лазар“. Z zawodu był lekarzem i w to deszczowe rano usiłował zanalizować własne życie z taką samą pedanterią, z jaką **niegdyś** stawiał diagnozy w paryskim szpitalu Saint Lazare (ДД).

Като функционално-семантични еквиваленти на българското наречие *някога* се откриват и полските наречия *kiedykolwiek*, *wówczas* и *dawniej*, както и адвербиалният израз за време *swego czasu*. Заслужава внимание въпросът доколко са взаимнозаменими, на който тук нямаме възможност да се спрем.

Като заключение може да се каже, че на този етап от изследването при анализа на наречията *веднъж*₂ и *някога*₁ може да стигне до следните изводи: основна особеност и при двете наречия е елементът на неопределеност по отношение на момента в миналото, за който се говори. И при двете наречия тази неопределеност води до допълнителен семантичен нюанс – отдалеченост от момента на изказването. И двете наречия не могат да се отнасят към момент, станал в близкото минало. Следващият пример показва съвместната употреба и на двете наречия за изразяването именно на посочените характеристики:

Nikt nie przeniknie tego życia i zostaje ono tutaj napomknięte tylko, żeby stwierdzić, że istniał Pakienas, **raz, kiedyś** w czasie, o wiele później niż wielu mędrców piszących traktaty o tym, że nie ma upiorów ni bogów.

Никой няма да проникне в този живот и той остава тук само споменат, за да се потвърди, че Пакиенас е съществувал, **веднъж, някога** във времето, много по-късно от мъдреците, писали трактати за това, че няма вампири, нито богове (ЧМ).

Основните разлики между двете наречия се забелязват при функционирането им и съчетаемостта им с определени глаголни форми. По този въпрос тук бяха направени предварителни наблюдения, които подлежат на прецизиране – въпрос, който може да бъде обект на следващо изследване.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиев 1978:** Георгиев, Ст. Семантика на наречията за време в съвременния български език. [Georgiev, St. Semantika na narechiyata za vreme v savremenniya balgarski ezik.] // *Славистични проучвания в чест на VIII международен славистичен конгрес*. ВТУ „Кирил и Методий“, 1978, 21 – 31.
- Гжегорчикова 1974:** Grzegorzczkova, R. Typy semantyczne przysłówków temporalnych w języku polskim. // *Tekst i język. Problemy semantyczne*. Red. M. R. Mayenowa. Wrocław, 1974, 235 – 242.
- Гжегорчикова 1975:** Grzegorzczkova, R. *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975.
- Граматица 1983:** *Граматица на съвременния български книжовен език. Том II. Морфология*. [Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Tom II. Morfologiya.] София: Издателство на БАН, 1983.
- Гугуланова 2001:** Гугуланова, Ив. Лексикални средства за изразяване на семантичната категория темпоралност в българския език. [Gugu-

- Ianova, Iv. Leksikalni sredstva za izrazyavane na semantichnata kategoriya temporalnost v balgarskiya ezik.] // *Традиция и съвременност в българския език*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2001, 192 – 198.
- Иванова 2015:** Иванова, Л. Семантични типове темпорални наречия в българския и полския език. [Ivanova, L. Semantichni tipove temporalni narechiya v balgarskiya i polskiya ezik.] // *Движение и пространство в славянските езици, литератури и култури. Сборник от Дванадесетите международни славистични четения*, София, 9 – 10 май 2014 г. Том първи. Езикознание. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015, 295 – 301.
- Иванова 2020:** Иванова, Л. За темпоралните наречия в българския и полския език. [Ivanova, L. Za temporalnite narechiya v balgarskiya i polskiya ezik.] // *Диалогични пространства. Сборник с доклади от Юбилейна международна конференция*. Велико Търново, 13 – 14 май 2014 г. Велико Търново: Фабер, 2020, 110 – 118.
- Йорданская, Мелчук 2013:** Йорданская, Л. Н., И. А. Мельчук. Наречие *однажды*: неопределенный временной спецификатор. [Iordanskaia, L. N., I. A. Mel'chuk. Narechie *odnazhdy*: neopredelennyj vremennoj spetsifikator.] // *Вопросы языкознания*, 2013, № 1, 22 – 37.
- Куцаров 1994:** Куцаров, Ив. *Едно екзотично наклонение на българския глагол*. [Kutsarov, Iv. Edno ekzotichno naklonenie na balgarskiya glagol.] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994.
- Куцаров 2007:** Куцаров, Ив. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. [Kutsarov, Iv. Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya.] Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007.
- Лакова 2009:** Лакова, М. Перфектът в съвременния български книжовен език. [Lakova, M. Perfektat v savremenniya balgarski knizhoven ezik.] // *Проблеми на граматичната система на българския език – глагол*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2009.
- Маровска 2005:** Маровска, В. *Новобългарският перфект*. [Marovska, V. Novobalgarskiyat perfekt.] София: Ромина, 2005.
- Речник 1978:** *Słownik języka polskiego*. Tom pierwszy. A – K. Warszawa: PWN, 1978.
- Речник 1979:** *Słownik języka polskiego*. Tom drugi. L – P. Warszawa: PWN, 1979.
- Речник 1981:** *Słownik języka polskiego*. Tom trzeci. R – Ź. Warszawa: PWN, 1981.
- Речник на българския език:** <<http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/веднъж/>>, <http://ibl.bas.bg/rbe/някога/> > (18.11.2021)

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

- БМ – Братя Мормаревци. *Войната на таралежите. Васко да Гама от село Рупча. Дневникът на Асен Газурков*. София: Труд, 2006. // Bracia Mormarewowie. *Vasco da Gama ze wsi Rupsza*. Przełożyła: Wanda Medyńska. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1986.
- ГК – Георги Караславов. *Снаха*. София: Български писател, 1972. // Georgi Karaslawow. *Synowa*. Przełożyła: Zofia Wolnik-Czajkowska. Warszawa: Książka i wiedza, 1984.
- ДД – Димитър Димов. *Осъдени души*. София: Народна култура, 1969. // Dymitr Dimow. *Skazańcy*. Przełożyła: Teresa Dąbek-Wirgowa. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1974.
- ДТ – Димитър Талев. *Хилendarският монах*. София: Издателство на БЗНС, 1981. // Dymitr Talew. *Mnich z Chilendaru*. Przełożyła: Krystyna Migdalska. Katowice: Śląsk, 1975.
- ЙА – Jerzy Andrzejewski. *Ропіол і диамант*. Kraków: Greg, 2004. // Йежи Анджейевски. *Пепел и диамант*. Превод: Димитър Икономов. София: Народна култура, 1975.
- ЙР – Йордан Радичков. *Прашка*. София: Литературен форум, 1994. // Jordan Radiczkow. *Proca*. Przełożyła: Marzenna Piiewa. Warszawa: Czytelnik, 1980.
- МК – Maria Kuncewiczowa. *Cudzoziemka*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1980. // Мария Кунцевичова. *Чужденка*. Превод: Малина Иванова. София: Народна култура, 1985.
- ТДМ – Tadeusz Dołęga Mostowicz. *Profesor Wilczur*. Częstochowa: Promatek, 2009. // Тадеуш Доленга-Мостович. *Морал*. Превод: Иван Вълев. Пловдив: ИК „Хермес”, 2015.
- ЯВ – Janusz Leon Wiśniewski. *Samotność w sieci*. Трыптык. Warszawa: Wydawnictwo Czarne S. C., 2001. // Януш Леон Вишневски. *Самота в мрежата*. Превод: Амелия Филипова. София: Сиела, 2009.
- ЯИ – Jarosław Iwaszkiewicz. *Opowiadania muzyczne*. Warszawa: Czytelnik, 1971. // Ярослав Ивашкевич. *Мефисто-Валс. Музикални новели*. Превод: Лилия Рачева. София: Музика, 1981.